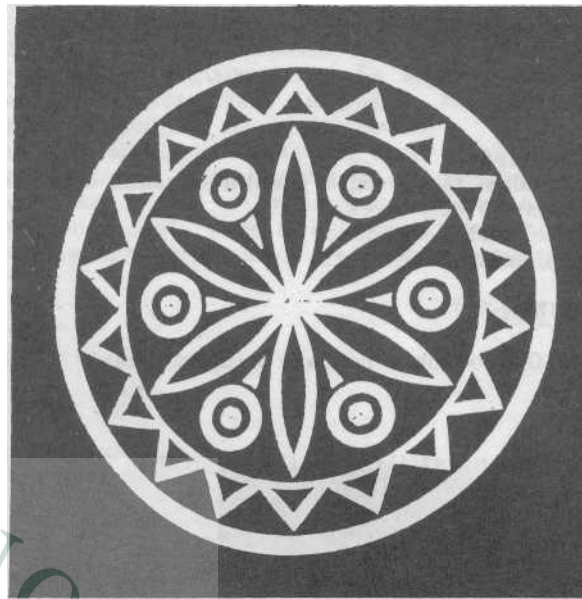


KRIZA JÁNOS  
NÉPRAJZI TÁRSASÁG

# ÉRTESÍTŐJE



KOLOZSVÁR, 1991/2



A KRIZA JÁNOS  
NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESÍTŐJE  
Második szám

## TARTALOM

Barabás László: Az olvasóhoz 3

### MÉRLEG

Keszeg Vilmos: Események, eredmények 4

Társaságunk alapszabályának módosítása 7

Új tagok 7

Köszönjük 7

### PÁLYÁZAT

Az 1991. évi gyűjtőpályázat 8

Pozsony Ferenc: A falusi társadalmak jelenkutatásának újabb lehetőségei 9

Zsigmond Győző: Beszélő helynevek 11

dr. Balázs Lajos: Lakodalmi szokáskör 12

Keszeg Vilmos: Népi írásbeliség 15

### GYŰJTÉS ÉS MÓDSZER

Zakariás Erzsébet: Gondolatok a néprajzi gyűjtőmunkáról 16

### SZEMLE

Barabás László: Hírharang szólása - a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi  
Társaságról 18

Hermann Gusztáv Mihály: Az új Székelység 20

Keszeg Vilmos: A folklór határán / Pozsony Ferenc 22

### KIÁLLÍTÁSOK, RENDEZVÉNYEK

Tófalvi Zoltán: A magyar nép hagyományos kultúrája - Beszélgetés  
Selmeczi Kovács Attilával 24

dr. Balázs Lajos: Az amerikai-román tudományos és művészeti  
akadémia XVI. kongresszusára 27

### EMLÉKEZZÜNK

Pozsony Ferenc: Felavatták Kriza János szobrát Nagyajtán 28

Sebe Ákos: Hagyományok ápolása Nyárádgálfalván 29

dr. Balázs Lajos: id. Duka János 30

### NÉPRAJZI HÍREK 31

## AZ OLVASÓHOZ

Az ÉRTESÍTŐ második számát tesszük tagságunk és az érdeklődő olvasók asztalára. Az első a Kriza János Néprajzi Társaság megalakulásának körülményeiről, státútumáról, tagságáról, munkatervéről, az 1990 évi néprajzi gyűjtőpályázat eredményéről tájékoztatott. Publicisztikusan fogalmazva azt is mondhatnák, hogy a minden kezdetre jellemző nekibuzdulásról, lelkesedésről. De a KJNT számára is elkövetkezett a vállalt feladatok folyamatos végzése, a hétköznapi munka ideje.

Erről szeretne a továbbiakban is értesíteni, hírt adni, s ha tud, eligazítást nyújtani, segíteni a szándékaink szerint évente kétszer megjelenő kiadvány. Hírt adni egyrészt a KJNT szervezeti életéről, rendezvényeiről, mindarról, amiben részt vesz a tagság. Mindarról, amit közösen vagy egyénileg végzünk. Másrészt információt nyújtani mindarról, ami a hazai néprajzosokat, a néprajz iránt érdeklődőket szakterületükön és a tágabb tudományosság világában foglalkoztatja. És lehetőségeinkből tellően segíteni is a gyűjtőmunkában kérdőívek, pályázati felhívások, könyvismertető, módszertani írások, vitacikkek megjelentetésével.

Talán arról sem felesleges itt szólni, hogy az Értesítőt a továbbiakban is csapatmunkában látjuk kivitelezhetőnek. A "csapaton" nem csak a jelen számban írással, kérdőívvel jelentkezőket értjük, hanem potenciálisan a teljes tagságot, mindazokat, akik munkatársaink lehetnének. A további józú csapatmunka reményében várjuk jelentkezésüket, írásaikat.

Barabás László



Szováta 1991. február 23. - az 1990. évi gyűjtőpályázat eredményhirdetése



## MÉRLEG

### ESEMÉNYEK, EREDMÉNYEK

Egyéves múlt a Kriza János Néprajzi Társaság. S habár a nagyközönség, a kívülállók előtt felmutatható eredményekkel nem büszkélkedhet, a megalakulásától eltelt év mégis igazolta szükségességét. Kristályosodik, erősödik az a szervezési és működési forma, amely távlatosan a vállalt feladatok elvégzését ígéri.

Az 1991-es évi munkaprogram összeállításakor a Társaság választmánya a tematikus vándorülést tekintette a leghasznosabb tevékenységi formának. Elképzelésünk szerint 5-6 év szükséges ahhoz, hogy a népi kultúra mindenik nagyobb területe önálló vándorülés témaként sorra kerüljön. Fontossági sorrend a témakörök között nem állapítható meg, olyan alapon, hogy mindenik fontos, s így szinte véletlenszerűen esett a választás az Értesítő 1. számában ismertettekre. Szeretnénk viszont tudatosítani kollégáinkban, hogy az egyes ülésszakokon nemcsak azokra számítunk akár előadóként, akár hallgatóként, akik már dolgoztak a soron lévő témakörben. Az ülésszak nemcsak az elvégzett munkáról hivatott képet nyújtani, hanem a szakmai (módszertani, szemléletbeli) továbbképzés, a feladatok és az együttműködés lehetősége tudatosításának az egyedüli formája. Az említett 5-6 éves program nem darabokra szabdalja a népi kultúra szerkezetét, hanem alkalmanként más-más nézőpontból biztosít rálátást erre az egységre. Tehát nem csupán a farsang vagy a hiedelemlények állanak figyelmünk középpontjában, hanem egy egységes ideológia, ami kivétel a farsangi szokáskörben is, a szokáselemeket rendszerbe szervezve, a hiedelemlényekhez fűződő ismeretekben, meggyőződésekben, viselkedési, cselekvési módokban és ezek motivációjában is. S aki a népi kultúra kutatójának érzi magát, az nem zárkozhat el a témák e rendszerszemléletű kezelése elől. Ilyen szempontból érzem sikerültnek a váradi ülésszakot, amikor a kijelölt témakör "interdiszciplináris" megközelítésre ösztönözte az egymástól egyébként távolos témakörökben dolgozó előadókat. A szakmai továbbképzésről mondottakat hadd egészítsük ki azzal, hogy minden ülésszakon elhangzanak kutatástörténeti, komparatiztikai és metodológiai előadások, szóba és kézbe kerülnek kevesek által ismert szak- kiadványok. Elvi kérdések tudatos felvetése, alkalmazása, a szakirodalom figyelemmel követése éppolyan fontos a tudomány művelésében, mint a terepen végzett munka. Mert igaz ugyan, hogy a romániai magyar néprajz nem attól lesz tudomány, hogy tudományos tekintélyekre és eredményekre (is) hivatkozva beszél pl. a bikafalvi népi táplálkozásról. A korszerű kutatási módszerek, a tájékozottság, a szemléletbeli rugalmasság hatékonyabbá teszi a munkát, az egy helyben topogás állapotából lendítik ki a tudományt. S talán az a meggondolandó, hogy keveset tudunk a magunk kultúrájáról, amíg más kultúrát nem ismerünk. A sajátosság értékét csak akkor fedezzük fel, araikor tudatosodik, hogy az miben és miért más.

Az Értesítő 1. számában megjelent beszámoló óta a Társaság három vándorgyűlésére került sor.

Eseményekben gazdagnak bizonyult a szovátai "farsangolás" 1991. február 23-24-én. Sem hallgatóságban, sem előadókban nem volt hiány ez alkalommal. A szimpoziumot Újvári Zoltán dolgozata nyitotta, összefoglalása volt a farsang-kutatás eddigi eredményeinek (terminológia, a szokáskör történetisége és szokáselemeinek struktúrája). Ezt követte Kilián István előadása az iskolai dramatikai játékokról. A szokáskör szász és román párhuzamait Hanni Markel és Ion Seulean dolgozata ismertette. Wakabayashi Kazuhiro előadásából pedig a japán szokásokat ismerhették meg a jelenlévők. Lackovits Emőke dolgozata a Balaton-felvidék asszonyfarsangját, Kotics József pedig a medvesalji farsangi szokásokat foglalta össze. A hazai előadók (sorrendben Barabás László, Balázs Lajos, Pozsony Ferenc, Szabó Judit, Bagosi József, Asztalos Enikő, András Ignác, Kardalus János, Zakariás Erzsébet és Csörgő Bálint) egy-egy tájegység vagy falu (Sóvidék, Maros-mente, Szatmár, Kászon, Bárót, Küküllő vidéke, Székelykakasd) szokáskörét vagy egy

szokáselemét ismertette. Több előadás a múltidézésre vállalkozott, s szó esett a szokáskör szerkezeti, formai módosulásairól. Az ülőszak eredményét a (hazai, magyar és idegen) párhuzamok sokaságának felvetésében látom. Igaz, hogy olykor elurakodott a pozitivista szűklátókörűség, a nosztalgikus hangulat és tárgyalásmód, az idősíkok összemosódtak. Azonban a bemutatott anyag (további párhuzamokkal kiegészítve) alapját szolgálhatja egy tudományos, objektív összefoglalásnak.

Ez alkalommal került sor a Társaság múlt évi pályázatára beérkezett munkák értékelésére, a díjak átadására. Az első napot farsangi videófelvételek megtekintése zárta. S tegyük hozzá azt is, hogy az ülőszak idejére az előadótérben farsangi tematikájú fotókiállítás nyílt Bálint Zsigmond képeiből. Másnap Ráduly János Kibéden fogadta a vándorulás résztvevőit. A szűknek bizonyult osztályteremben ismertette Ósz János és Seprődi János munkásságát. Ezt megelőzően indultak útnak a kibédi farsangolók.

Kevesebb érdeklődés kísérte a Váradon tartott hiedelemleány tematikájú ülőszakot. Pedig az összejövetel a számvetésre, a sürgető feladatok, a lehetőségek felmérésére "szervezett" megfelelő alkalmat. A hiedelmek kutatása ugyanis az utóbbi évtizedekben tabunak számított, hazai kiadványokban alig néhány tanulmány jelenhetett meg (Daczó Árpád, Demény István Pál, Seres András írása a Népismereti Dolgozatokban). Egy részét annak, amire a hazai kutatók nem vállalkozhattak, magyarországi gyűjtők végezték el. A Folklór archívumban jelent meg Hoppál Mihály és Bosnyák Sándor széki, gyimesi, moldvai és bukovinai hiedelemgyűjtése.

A szimpozion Pócs Éva magyarországi néprajzkutató előadása nyitotta, aki a tündérek, démonok, boszorkányok eurázsiai összefüggéseiről beszélt. Az ezt követő előadások egy-egy hiedelemleányt mutattak be (Zakariás Erzsébet: Boszorkányok Erdőfűlében, Török Adél: Gyermekijesztők, Zsigmond Győző: Az óriás a szováti hiedelmekben). Alulírott hét mezőségi falu hiedelemleányait rendszerezte A mezőségi hiedelemmező szegmentáltsága címmel. Ugyanilyen szándékkal készült András Emese Hegyközi hiedelmek című beszámolója. Demény István Pál egy szóra irányította figyelmét (Táltos szavunk eredetéhez). Két előadás távoli kultúrák hiedelmeit mutatta be. Wakabayasi Kazuhiro ezúttal A szellem a japán hiedelmekben címmel tartott előadást. Bagosi József pedig növényekhez fűződő amerikai hiedelmekről készített előadást (Kaktuszok és hiedelmek). Vasas Samu és Balázs Lajos előadása egy-egy szokáskör hiedelemhátterét ismertette (Bánffyhunyadi hiedelmek egy agrárrítusban, A csíkszentdomokosi lakodalom hiedelemhálózatának vázlatát).

A szakszerűséggel jellemezhető előadások, dolgozatok ellenére azonban a szimpozion arról győzött meg, hogy e témakör kutatása, épp az adatok hiányában, csupán a kezdeteknél tart. Pozitív eredmény volt viszont az összejövetelt záró vita, megbeszélés. Ez tudatosította a jelenlevőkben, hogy mennyire szükséges időt, alkalmat keríteni erre a mozzanatra. A találkozót a váradi múzeum Mózes Teréz által szervezett időszakos kiállításának megtekintése zárta.

Az 1991. május 25-26-i gyergyószentmiklósi vándorgyűlés témája a népi erkölcs és népi értékrend volt. A témakör összefoglaló ismertetését Nagy Olga végezte eh Szabó Piroska budapesti meghívott módszertani szempontból újszerű előadásban számolt be a változás-vizsgálatokról. Szemléletében nyújtott újat Szabó László szolnoki kutató előadása a "működő faluközösségről". A törzslakók mellett elkülöníti az idegenek, jöttmentek, idevalók és helybeliek kategóriáját. Imreh István dolgozata levéltári adatok alapján készült. Címe: Az erkölcsi normák és megszegőik Kászonban. 1650-1750. Majd pedig két előadó (Csergő Bálint és Kardalus János) egy-egy falu (Küküllőkeménfalva, Szentegyházfalva) népi értékrendjének változásait ismertette. Kotics József debreceni előadó az erkölcsi normasértők "büntetésének" egyik módját, a macskazenét ismertette francia, angol, svájci és magyar párhuzamok alapján. Barabás László a farsangi játékokba beépülő, az erkölcs ellen vétőket kipellengérező parodisztikus lakodalmi, temetési játékokat foglalta össze. Alulírott egy kortárs mítosz erkölcsi értékintegráló erejéről beszélt

az Aranyosszéken élő Balázs Ferenc-kép alapján. Az előadássorozatot Gál Irma Gyergyócsomafalváról szóló előadása zárta. Az idő rövidege miatt az értékelő mozzanat, a vita elmaradt. Ezért itt mondjuk el, hogy a szakmai igényesség, a szintetizálásra törekvés uralta az összejevetelt. Azonban, akárcsak az előbbi ülészakon, az előadások száma okozott hiányérzetet. Ez ugyanis a témakör "gazdátlanságát" jelzi.

A délutánt a szárhegyi épületkomplexum megtekintése töltötte el. Másnap került sor a Társaság évi közgyűlésére.

Pozsony Ferenc, a Társaság elnöke köszönetét mondott azoknak a megyei és országos szervezeteknek, amelyek anyagi támogatást nyújtottak az ülészakok szervezésében, valamint azoknak az intézményeknek és magánszemélyeknek, amelyek/akik adományaikkal a Társaság könyvtárát gazdagították. A lezárult év munkáját alapjában véve kielégítőnek minősítette. Zakariás Erzsébet, a Társaság titkára ismertette a pénztárossal, Virág Magdolnával készített költségvetést. Javaslat hangzott el a Társaság tagjainak reális számbavételére. Néhányan ugyanis a belépési kérés kitöltése ellenére sem a Társaság munkájában nem vesznek részt, sem a megállapított tagságdíjat nem fizetik. A tisztújítást, az új vezetőség megválasztását Almási István úr vezette. A Társaság tiszteletbeli elnöki tisztségébe Balassa Ivánt választották a jelenlévők. Az elnöki tisztséget továbbra is Pozsony Ferenc, a titkárit pedig Zakariás Erzsébet tölti be. A választmányban részt vesz még Almási István, Balázs Lajos, Barabás László, Gazda Klára, Keszeg Vilmos. Néhány feladat kijelölése (sajtókiadványok néprajzi bibliográfiájának összeállítása, a Társaság értesítőjének és évkönyvének szerkesztése, a Társaság munkájáról való tájékoztatás) zárta az összejevetelt.

Keszeg Vilmos



Szováta - farsanggal kapcsolatos vándorgyűlés





## TÁRSASÁGUNK ALAPSZABÁLYÁNAK MÓDOSÍTÁSA

Az 1991. május 26-án Gyergyószentmiklóson tartott évi közgyűlésünk által elfogadott módosítások érvényesítésével alapszabályunk újrafogalmazott pontjai a következők:

11. A közgyűlés a tagok összességének a képviselője, a társaság egyetemes legfőbb szerve.

A tiszteletbeli és a pártoló tagoknak a közgyűlésen nincs szavazati joguk. A közgyűlést évente egyszer kell összehívni, lehetőleg az év első felében. A közgyűlést az elnök hívja össze. A tagokat a közgyűlés előtt legalább 15 nappal külön meghívóval kell meghívni. A meghívónak tartalmaznia kell a közgyűlés helyét, idejét és napirendjét. A közgyűlésen minden tag jogosult résztvenni. Az elnök vagy a választmány sürgős vagy fontos ügyek elintézésére a fenti módon bármikor rendkívüli közgyűlést hívhat össze. Rendkívüli közgyűlést akkor is össze kell hívni, ha azt a tagoknak legalább egy negyede megindokolt írásbeli kérelmében kívánja. A szabályszerűen összehívott közgyűlés a megjelent tagok számától függetlenül határozatképes. A közgyűlést az elnök vezeti. A szavazás általában nyilvános, de három tag kívánságára az elnök titkos szavazást rendel el. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt. Döntő kérdésekben: alapszabálymódosítás, a társaság feloszlata, más egyesületbe való beolvadása, a társaság vagyonának hovatfordítása kérdésében hozott határozatokhoz minősített többség, a közgyűlésen jelenlévő tagok kétharmadának hozzájárulása szükséges. (A továbbiakban az eredeti megfogalmazás érvényes.)

12. A választmány a társaság állandó jellegű tanácskozó és ügyintéző szerve. Tagjainak száma 5-8 fő, akiket a közgyűlés választ meg kétharmados szavazattöbbséggel. A választmány tagjait két évenként újraválasztják. (A továbbiakban az eredeti megfogalmazás érvényes.)

13. A közgyűlés választ egy elnököt, egy titkárt, egy pénztárost, két cenzort és a választmány tagjait nyílt vagy titkos szavazással, kétharmados szótöbbséggel. (A továbbiakban az eredeti megfogalmazás érvényes.)

18. pontunk egészében elmarad. így a 19. pont helyett 18-at, a 20. pont helyett 19-et, a 21. pont helyett 20-at írunk.

## TÁRSASÁGUNK ÚJ TAGJAI

Márton Béla 3295 SOVATA str. Eminescu nr. 2. bl F. ap. 17. T: 79094.

Rangyák József 4100 Miercurea-Ciuc str. Revoluției din decembrie nr. 30. se.3. ap.12.

Dukrét Géza 3700 ORADEA str. Bemard Shaw nr.36. bl.C-8. se.A. ap.8.

Doboly Beatrice 2750 HUNEDOARA str. Topriceanu nr.5. ap.15.

T: 957/15805

Szigyártó Lajos 4100 ODORHEIU-SECUIESC str. Croitorilor nr.2. ap.41.

## KÖSZÖNJÜK

Ezévi munkánkban bel- és külföldi intézmények, magánszemélyek anyagi és erkölcsi támogatásukkal segítettek. Mindannyiuknak köszönjük segítségüket, fáradozásukat. Külön meg szeretnénk köszönni Nagy Ödönnek értékes könyv- és folyóiratadományát, Bíró Gáborné, Nagy Olga, Szentimrei Judit, Tarisznyás Mártonná anyagi támogatását, valamint a Csíkszeredai VIPROMAL kereskedelmi részvénytársaság, a Kolozs megyei RMDSZ, a Művelődésügyi Minisztérium, a Maros megyei RMDSZ és a szováti RMDSZ anyagi segítségét.

## PÁLYÁZAT

### AZ 1991. ÉVI GYŰJTŐPÁLYÁZAT

A Kriza János Néprajzi Társaság megalakulása óta feladatának tartja egy romániai magyar etnológiai adattár létrehozását, valamint az önkéntes néprajzi gyűjtők munkájának irányítását. E kettős céllal hirdeti meg a Társaság az idei néprajzi pályázatát.

A pályázat nincs feltételekhez kötve. Részt vehetnek mind hivatásos, mind önkéntes gyűjtők, életkortól függetlenül. A pályamunkák terjedelme szintén kötetlen. Egy szerző több pályamunkával is benevezhet. Szeretnők, ha a dolgozatokat géppel írva, két példányban küldenek el a jelentkezők. De természetesen érvényesnek tekintjük a kézírással letisztázott, egy példányban beküldött pályamunkákat is.

A pályamunkák témáját nem határozzuk meg: éppen ezért lehet szokásleírás (az emberélet fordulóinak szokásköre, kalendáris szokások, agrárrítusok, viselkedési, köszönési, étkezési, jogi, büntetési, munkaalkalmakhoz kötődő stb. szokások), egy adatközlő, egy község, egy tájegység kultúrája egy területének monográfiája (mese, ballada, népdal, közmondás, találós kérdés, népi ima, tánc, hiedelem stb.), népi foglalkozások, munkafolyamatok és tárgykészületük leírása (különböző mesterségek, népi építészet, gyógyászat, népi díszítőművészet stb.), tájszógyűjtemény.

Hangsúlyozottan ajánljuk a pályázók figyelmébe az átalakulásban lévő mezőgazdaság technológiai, munkaszervezési és társadalmi vetületeinek megörökítését. Vidékenként eltérő módon, sokszor új elemekkel keverve 40-50 éves - technológiai és munkaeszközök szintjén jelentkező - visszaesést tapasztaltunk. Ennek a folyamatnak a dokumentálására készíthetnek videofilmeket, diasorozatokat és fehér-fekete fényképeket.

Néhány témakörben a gyűjtés megkönnyítése érdekében az alábbiakban tájékoztatót, kérdőívet közlünk. A pályázók bármilyen más, témába vágó kérdéssel fordulhatnak a kérdőívek összeállítóihoz.

A dolgozatok, a gyűjtemények használhatósága érdekében kérjük a következő szempontok érvényesítését:

1. A pályázatmunka lehet egyszerűen adatközlő jellegű, vagy pedig egy témakör szakszerű bemutatása és értelmezése.
2. Lényeges a jelenségek időben való pontos elhelyezése, valamint a változások jellegének, idejének jelzése.
3. A szakirodalomra történő hivatkozások esetében kérjük feltüntetni az idézet pontos lelhelyét.
4. Kérjük az adatközlők személyi adatainak pontos feltüntetését (név, nők esetében lánykori név is, születési év és hely, iskolai végzettség, foglalkozás, lakhely, felekezeti hovatartozás).
5. Amennyiben lehetséges, kérjük az illusztrációs anyag készítését és mellékelését (videofilmek, színes diák, fehér-fekete fényképek, hangfelvételek, rajzok).
6. A hiteles népi szövegek kiemelendők aláhúzással vagy idézőjellel.

A pályamunkák 1991. december 15-ig küldhetők el a következő címre: ASOCIAȚIA ETNOGRAFICA KRIZA JÁNOS 3400 Cluj-Napoca str. Al. Vlahu- ta Nr.7. ap.6. jud. Cluj. Románia.

A díjak: képzőművészeti alkotások, szakkönyvek, a gyűjtéshez szükséges segédeszközök (videokazetták, filmek, írógépek).

A legsikerültebb vizuális dokumentumokból kiállítást és bemutató vetítést tartunk.

A KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG VÁLASZTMÁNYA

Kolozsvár, 1991. július 10.



## A FALUSI TÁRSADALMAINK JELENKUTATÁSÁNAK ÚJABB LEHETŐSÉGEI

Az 1989-es decemberi események falvainkban is radikális politikai, társadalmi és gazdasági változásokat indítottak el. Ezeknek sorában a legmélyrehatóbb szemléletváltást a jelenleg folyamatban lévő földreform jelenti.

Ennek hatására megváltozik a falusi közösségek és társadalmak szerkezete, belső hierarchiája, mentalitása stb. Gyökeresen átalakulnak a tulajdon- viszonyok. Úgy véljük, hogy meg fog változni a falusi emberek föld iránti viszonyulása is. Ha az utóbbi évtizedekben az egyéni földművelő parasztból mezőgazdasági bérmunkást, gyári alkalmazottat, esetleg városon megtelepült ipari dolgozót faragtak, a közeljövőben a FÖLDNEK és a FÖLDMŰVELÉSNEK újból lesz presztízse.

Hamarosan a földművelők közül is ki fognak emelkedni azok, akik új technológiákat, modern gépeket alkalmaznak és piacra orientált termeléssel a polgárosodás felfelé Ívelő szárnyát fogják választani.

Hegyvidékeken és dombos területeken, elzártabb tájegységeken a gépesítés késni fog, s az ember fogja jelenteni a leghatékonyabb munkaerőt. így egy átmeneti periódusban ezeken a területeken harminc-negyven évvel ezelőtt használt munkaeszközökkel és technológiákkal próbálnak boldogulni, földet mívelni és megtermelni a legszükségesebbeket.

Ezeket a folyamatokat társaságunk tagjainak dokumentálniuk kellene. Ajánljuk, hogy a pályázók egy-egy kisebb településnek vagy egy családnak az életében bekövetkezett változásokat rögzítsék. Fontosnak tartjuk, hogy minden esetben ne csak a gazdasági, technológiai változásokat és helyzetet örökítsék meg, hanem a mögöttük rejlő társadalmi erőket, aspirációkat és mentalitást is.

A megfigyelési szempontok között a következőkre hívjuk fel a figyelmet:

1. Milyen volt a vizsgált közösség birtokviszonya a kollektivizálás előtt?
  2. Kik és hányán foglalkoztak földműveléssel a kollektív gazdaságokon belül?
  3. Kik és hogyan egészítették ki jövedelmüket háztáji gazdaságok segítségével 1962 és 1989 között?
  4. Kik és hányán vállalták az ingázók munkás életét?
  5. Kik és hányán telepedtek meg városon?
  6. Kik és hányán kerestek megélhetést a falusi szolgáltatások és kismesterségek keretében?
  7. Kik és hányán, milyen társadalmi rétegekből választották a továbbtanulást és az értelmiségi életet?
  8. Hogyan alakultak a birtokviszonyok 1991-ben? (Itt hasznosítani lehetne a földosztóbizottságok lajstromait, összegezve az 1962 előtti állapotokkal.)
  9. A földosztás milyen változásokat eredményezett a különböző falusi társadalmi rétegek életében?
  10. Kik és hogyan próbálják modern kisgépesítéssel megművelni földjeinket? Ezek a családok 1962 előtt és után milyen életmódot folytattak, milyen mentalitással rendelkeznek?
  11. Milyen családoknál figyelhető meg a hagyományos munkaeszközök és technológiák alkalmazása?
  12. Hogyan változott meg a (szabad) időhasználat 1990-ben a különböző típusú (hagyományörző, újtó, polgáriasult stb.) családok életében?
  13. Milyen kihatással vannak ezek a változások a fiatalok pályaválasztására, továbbtanulására?
- Felhívjuk pályázóink figyelmét arra, hogy adatgyűjtés közben használjanak magnót és lehetőleg szó szerint jegyezzék le az adatközlőiktől nyert és hangszalagon rögzített szövegeket.

A földosztó bizottságok lajstromait lehetőleg fénymásolva szerezzék meg. A munkaeszközök és termelési technológiák dokumentálására készítsenek színes diókat, fehér-fekete fényképeket és azoknak a munkafolyamatoknak a megörökítésére, melyek csak az átmeneti időszakban jelentkeznek (pl.

sarlós aratás, kézi cséplés, emberi erővel történő szénacsinalás stb.) használják a modernebb eszközöket (pl. videokamera, filmezőgép).

Az ilyen természetű dokumentumokból lehetőleg készítsenek két példányt. Egyikkel részt vesznek társaságunk pályázatán, a másikat pedig archívumban helyezzük el.

Pozsony Ferenc  
3400 Cluj Napoca  
str. Al. Vlahuta Bl.Lama A.  
Sc.I. ap. 37. jud. Cluj



Kilián István a XVIII. századi kézdivásárhelyi farsangi bohózatokat ismerteti



Hanni Markel a szászok farsangi szokásairól beszél



Farsangkergetés Kibéden 1991. február 25.





## BESZÉLŐ HELYNEVEK

A helynevekkel együtt a hozzájuk fűződő, esetleg az éppen azokat magyarázó történetek, elbeszélések, kiegészítések (népi helynévmagyarázások) lejegyzése, gyűjtése eddig is időszerű és helyes volt.

Jelenleg a földtörvény alkalmazása indokoltá teszi, hogy az emberek odafigyeljenek határneveikre, visszaemlékezzenek már-már elfeledett történetekre, dolgokra, melyek ugyancsak hozzátartoztak, tartoznak mind a kézzel fogható, megmunkálható, mind a szellemi birtokukhoz.

Pályázóinktól helység- és határnevekhez (földrajzi nevekhez) kapcsolódó, esetleg azokat magyarázó történetek minél pontosabb lejegyzését várjuk. Kérjük feltüntetni az adatközlés körülményeit is (az adatközlő neve, születési éve, a lejegyzés ideje, helye). A gyűjtés kiterjedhet falu, helység vagy vidék teljes helynévanyagára. Az elkészült gyűjtések értékes adalékokat szolgáltatnak majdani monográfiákhoz, alaposabb önismeretünket szolgálják.

A gyűjtéseket a Kriza János Néprajzi Társaság címére kérjük küldeni, a borítékra írják rá:  
BESZÉLŐ HELYNEVEK.

A gyűjtés értékét növeli, ha képet, térképet mellékelnek hozzá. Legjobb gyűjtőinknek díjakat kívánunk adni. A beküldött anyagból a sajtóban közölni fogunk, tiszteletdíjat fizetve.

Zsigmond Győző 4000 Sf. Gheorghe Str.  
Avintului 6.  
B1.21. Sc.B apart. 10.



Székely lányok Ditró. (Jankó János felvétele 1895)

LAKODALMI SZOKÁSKÖR



Felfogás, magatartás a párválasztásban

Mire volt (van) tekintettel a LEGÉNY?

1. Milyen családból való legyen a leány: - háború előtt/ - és most? Miért?
2. Fontos volt-e a vagyon, a föld? Miért?
3. Fontosnak tartották-e (tartják-e), hogy hozománya legyen a leánynak? Miért?
4. A föld, vagyon helyett most mi a döntő a párválasztásban?
5. Fontosnak tartották-e (tartják-e), hogy foglalkozása legyen a leánynak? Miért?
6. Mostanság melyek a jó női foglalkozások?
7. Számított-e (számít-e), hogy milyen vallású a leány? Miért?
8. Számít-e, ha rossz templomba járó? Miért?
9. Mit mondott (mond) a falu, ha a domokosi legény más vallású, más nemzetiségű (fajta) leányt vett feleségül? Mi erről a maga véleménye?
10. Mit mondott (mond) a falu, ha a legény más faluból hozott (hoz) leányt, feleséget? Mit mondtak (mondanak) az ilyen legényről? A család ellenezte-e? Miért? És most?
11. Fontos-e, hogy egészséges legyen a leány? Miért?
12. Fontos-e, hogy jó munkabíró legyen a leány? Miért?
13. Fontos-e, hogy jó dolgú, szorgalmas legyen?
14. Fontos-e, hogy becsületes, rendes legyen? Miért? Az ilyen leány milyen?
15. Fontos-e, hogy tiszta legyen? Miért?
16. Fontos-e, hogy okos legyen? Miért?
17. Helyes-e, ha a legény iskolázott leányt vett (vesz) el? Miért?
18. Fontos-e, hogy szép legyen a leány?
19. Milyen a szép leány? (aláhúzással jelöljük)
  - Testalkata: magas, közepes, alacsony, kövér, kövérekés, zömök, sovány? Miért?
  - Testtartása: egyenes, előrehajló? Miért?
  - Fejállása: egyenes előrenéző, lefele tekintő?
  - Járása: gyors-pattogó, mérsékelt (közepes), lassú-vontatott? Miért?
  - Színe: barna, szőke, gesztenye, más? Miért?
  - Haja: sima, göndör, befonott, levágott? Miért?
  - Arca: kerek, hosszúké, mosolygós, mindig vidám, komor, szigorú, búsképű, piros, sápadt? Miért?
20. Elvehetett-e (elvehet-e) a legény olyan leányt, aki gyenge dolgú, lusta vagy beteges, de szép? Miért?
21. Elvehetett-e (elvehet-e) olyan leányt, aki se nem szép, se nem okos, de módos? Miért?
22. Elvehet-e olyan leányt, aki gyenge dolgú, lusta, beteges, de módos?
23. Jó módú legény kérhetett-e (kérhet-e) szegény leányt feleségül?
24. Milyen kellett legyen a szegény leány, hogy férjhez mehessen jobb módú legényhez?
25. Helyes volt-e (helyes-e), ha csúf legény csúf leányt vesz el? Miért?
26. Mit szólott (szól) a falu, ha egy szép legény csúf leányt vett (vesz) el feleségül? Milyen esetben veszi el? Származik-e baj belőle? Mit?
27. Csúf legény vehet-e szép leányt feleségül? Milyen esetben? Származhat-e baj belőle? Mi?
28. Melyik leány alkalmasabb feleségnek (aláhúzással jelöljük): a szép, de buta; csúnya, de okos? Miért?
29. Baj volt-e, ha divatos a leány? Miért? És most? Miért?
30. Baj-e, ha más is szerette (szereti) a leányt? Miért?

31. Helyes-e ha a legény idősebb leányt vett (vesz) feleségül? Miért?

Milyen baj származhat belőle?

32. Hány évvel legyen fiatalabb a leány a legénynél? Miért?

33. Fontos-e, hogy a leány szűz legyen? Miért?

34. Származhat-e baj abból, ha a legény botlott leányt vészen el? Mi?

Maga szerint származhat-e baj ebből? Mi?

35. Elvehet-e olyan leányt, akinek mástól gyermeke van? Miért?

36. Elvehet-e özvegyasszonyt? Miért?

37. Elvehet-e elvált asszonyt? Miért?

38. Elvehet-e vén leányt?

39. Kötöttek-e (kötnek-e) házasságot szerelem nélkül? Milyen esetben?

Szülői erőszak vagy más ok? Az ilyenből milyen házasság lesz?

40. Hogyan védekeznek(tek) ez ellen a fiatalok?

41. Fontos volt-e (fontos-e) a szerelem (szeretet) a házasságkötésben? Miért?

42. Fontos-e a szerelem a házasságkötésben? Miért?

43. Melyik a fontosabb: a szerelem (szeretet) vagy a vagyon, anyagi helyzet? Miért?

44. Szabadon választ-e a legény?

45. Mennyiben van beleszólása a családnak, rokonságnak a legény választásában?

46. Szükséges volt-e (szükséges-e) a szülők beleegyezése a választásba és a házasságba?

Miért?

47. Az apa vagy az anya véleménye, beleszólása, döntése a jelentősebb? Miért?

48. A szomszédoknak lehet-e beleszólásuk?

49. Mi volt és mi a következménye a szülői beleegyezés nélkül létrejött házasságnak?

50. Szokás volt-e (szokás-e) a szöktetés? Milyen esetben?

51. Mit mond a falu a szöktetésről?

52. Hogyan bünteti ezt a közvélemény? Hogyan a szülők?

53. Maga hány leánynak udvarolt? Mi szerint választott? Megharagudtak-e azok a leányok, akiket elhagyott?

54. Szokás volt-e (szokás-e) az egymásnak nevelés? Milyen viszonyú családok között? Hogyan biztosították (biztosítják) egymást az ilyen kötésről? (áldomás, ajándék, komázás?)

55. Akit elvett, mennyi időt udvarolt neki?

56. Szokás-e a közvetítés a párvalasztás előkészítésében? Ki végzi? Minek nevezik? Ki bírja meg? Hogyan végzi? Mit fizetnek ezért?

Az adatszolgáltató neve: ..... nevezető neve .....

életkora ..... foglalkozása ..... lakcíme .....

A gyűjtés dátuma .. ..... A gyűjtő neve .....



Néhány gyakorlati tanács a gyűjtéshez, adatfeldolgozáshoz

A mellékelt kérdőív olyan kérdéseket tartalmaz, melyeket a gyűjtő fontosnak tartott a választott témakörben, és az adatközlőkkel folytatott kazettás/magnós beszélgetés vezetésében szolgáltak iránymutatóul. A gyűjtő bármennyire is jártas a szakterületén, nem bízhatja magát ötleteire, a véletlenre, fel kell készülnie minden gyűjtésre. Viszont a kérdőív sem lehet merev vezérvonal, hisz bármelyik kérdés az adatközlőből olyan jelenségeket, adatokat is kihozhat, amikre a gyűjtő nem gondolt. Ezeket türelmesen végig kell hallgatni, és a további gyűjtés folyamán minden új adatközlőből meg kell ezeket is kérdezni, illetve a kérdőívet folyton gazdagítani kell.

Egyazon kérdőív alapján sok, nagyon sok adatközlővel kell beszélgetni, mert, miképpen elvi cikkemben is megfogalmaztam, csak így nyerhetünk teljesebb, hitelesebb képet minden szokásjelenségről, csak így állapíthatjuk meg az általános és sajátos, elszigeteltebb vonások, valamint az emberi tudás és szokásgyakorlás arányait. Ezt a tudományos munka etikája is megkívánja. Az adatközlők szakmai, kori, nemi megoszlása szintén fontos, hisz a szokás-folklórban a hagyományozódás ellenére sem beszélhetünk egyszólamúságról, vagy ha igen, azt is bizonyítani kell.

Szólnék az adatok feldolgozásáról, a magam gyakorlata alapján.

Minden kérdésnek szenteljünk egy borítékot. Egy adott kérdésre kapott válaszokat, minden adatközlő esetében vessük külön cédulára, feltüntetve nevét és helyezzük a borítékra. Az adatközlők számára készítsünk betűrendes névmutatót, amely minden adatot tartalmaz, így a cédulákon ezeket nem kell folyton ismételni.

Amikor a gyűjtést befejezettnek, vagy inkább abbahagyhatónak tartjuk, minden boríték cédula-állományát (gyűjteményét) kirakva a kérdés csodálatosan gazdag, változatos képe tárul elénk. Értelmezése, a tudományos következtetések levonása már a gyűjtő szakmai jártasságától, olvasottságától függ.

Minden nyugtalanító, hiányos probléma a tisztességes gyűjtőnek a helyszínre való visszatérés kötelező. Tartózkodjunk a sajnos nem ritka, "impresszionista" értelmezéstől.

Bármilyen kérdőív összeállítása a kutató részéről a kérdéskör alapos előtanulmányozása kívánja meg (ez tulajdonképpen egy tudományos hipotézis megfogalmazása), de a dokumentálódás igényétől a készen kapott kérdőív esetében sem mondhatunk le.

A fentiek illusztrálása kutatói munkám feldolgozásának szerény eredménye gyanánt ajánlom az érdeklődők számára A párválasztás kritériumrendszere Csíkszentdomokoson című tanulmányom elolvasását, mely a Korunk Évkönyv 1982-ben jelent meg.

Balázs Lajos 4100 Miercurea Ciuc  
str. Bolyai nr. 9. jud. Harghita





## NÉPI ÍRÁSBELISÉG

A szóbeli kultúra felfedezése, kutatása napjainkig lekötötte, kimerítette a folklorisztika figyelmét. Pedig az erdélyi kultúrában is, először a 16. századtól, majd fokozottabban a 19. század végétől számolni kell az írásbeliség hatásával. Az önkifejezésnek ez az új lehetősége nem a szóbeliség helyett, hanem annak kiegészítőjeként jelent meg és terjedt el.

A folklór a hivatásos irodalom között elfoglalt köztes, átmeneti jellege miatt (szerzője többnyire ismert, nincs változata; nem szépirodalomnak szánták, nem szépirodalomként funkcionál stb.) a népi írásbeliség vizsgálatáról mindkét tudomány elfordult. Pedig funkcionális értéke, a népi kultúrához való tartozása vitathatatlan, ezért kérjük pályázóinkat, az érdeklődőket: gyűjtsék össze, juttassák el a Néprajzi Társaság címére a népi írásbeliség környezetükben hányódó, lappangó, füzetbe, lapokra, jegyzett, borítékban őrzött termékeit.

Pályázni lehet a következő műfajok valamelyikéhez tartozó alkotások beküldésével:

1. napló (időjárás, termés, adó; családi események; a falu életének eseményei; frontélmények; amerikázás stb.);
2. életrajz (a gyermek-, ifjú-, öregkor eseményei, élményei);
3. levelek (egy család vagy személy levelei; verses levelek);
4. népi verselők kéziratos alkotásai;
5. egy közösségben használt/használatos vőfélyversek gyűjteménye, vagy egy személy által írott vőfélyversek;
6. halottbúcsúztatók;
7. egyéb, kéziratban maradt feljegyzések (imádságok, gyógymódok, dalos füzetek stb.);
8. családi vagy közösségi iratok (hozománylevél, falutörvény, jegyzőkönyvek, határozatok stb.).

Szeretnők, ha a pályázók az eredeti szöveget juttatnák el a Néprajzi Társasághoz. Ha ez nem lehetséges, akkor fotókópiáját vagy betűív másolatát, adatainak (füzet, lap mérete, rongáltsága, díszítése, az íráskép, a használt írószer) feltüntetésével.

Kérjük a pályázókat, minden esetben mellékeljék az írott szöveg lelőhelyét, szerzőjének (esetleg feltételezett szerzőjének), valamint jelenlegi tulajdonosának megtalálójának adatait (név, születési, elhalálozási év, hely, foglalkozás, tanulmányok, családi állapot, lakcím).

Keszeg Vilmos 3350 Turda  
str. Ec. Teodoroiu nr.33/A Jud. Cluj



## GYŰJTÉS ÉS MÓDSZER

### GONDOLATOK A NÉPRAJZI GYŰJTŐMUNKÁRÓL

Időnként mindnyájan elgondokozunk munkánkról, módszerünkről, közelebbi és távolabbi céljainkról. Különösen fontos ez manapság, amikor tájainkon is kedve és érdeklődése szerint dolgozhat a néprajzkutató. Magáért a ténykedésért kevésbé, de módszere, hozzáértése és hozzáállásának hiányosságai miatt annál inkább feddhető, számonkérhető.

Az utóbbi időben több olyan előadást hallottam, amelyben élesen elkülönítették illetve behatárolták az önkéntes gyűjtők és a hivatásos tudósok kategóriáját, esetenként pedig bizonyos munkák elvégzésének hatékonysága szempontjából minősítették is azokat.<sup>1)</sup>

Házunk táján, ahol jobbra az önkéntes gyűjtők kategóriájába sorolható a néprajzkutatók túlnyomó többsége, különösen fontos e kategória pontosítása, elfogadása és a státuszhoz méltó tevékenység tudatos felvállalása, végzése.

Az önkéntes gyűjtők általában igazolható szakmai képzés hiányában, anyagi csábítás, hatalmi szó vagy munkahelyi feladatvállalás kényszere nélkül dolgoznak. Munkájuk indítéka, leggyakrabban érzelmi kötődés, esetenként egyfajta intellektuális kíváncsiság. Szép gondolat Kunt Ernő nemrég hallott előadásában: "az önkéntes gyűjtők másképp szeretik a falut, az embereket, mint a hivatásos szakkutatók". Talán ezért lehet munkájuk egyféleképpen eredményesebb. Az érzelmi kötődés könnyebbé teszi számukra a kiválasztott közösséghez, az egyes emberekhez való közeledést, a velük való kapcsolatteremtést és kommunikációt.

Minden közösségnek működő szerves belső rendje van. A kutatónak a szerves belső rend megértéséig kell eljutnia. Az a szerves belső rend pedig csak belülről fedhető fel, tehát saját kulturális identitásunkat mintegy elfeledve alá kell merülnünk a kutatott közösség belső életébe. Közvetlen megfigyelések és beszélgetések során meg kell értenünk az illető közösség belső szerveződését, életrendjét, értékrendjét, világképét stb. Ezek megértése után és csak ezáltal válaszolhatunk egy-egy téma kapcsán kínálkozó kihívásra, fogalmazhatjuk meg vele kapcsolatos kérdéseinket.

Ezen gondolatok leírásakor az okítás látszatát is kerülni szeretném. Ehelyett mindenki számára, aki a gyűjtőmunka fáradságos és odaadást feltételező útját járja, vagy kívánja járni, tanulmányozásra ajánlom Borsányi László: A megfigyelési technikák az etnológiai terepmunkában című munkáját.<sup>2)</sup>

Borsányi e tanulmányában részletesen taglalja az alapos, körültekintő, hatékony és tudományos igényű gyűjtőmunka módszerét. A tanulmány részletes bemutatására már csak terjedelmi okokból sem vállalkozhatom, de talán nem érdektelen felvillantani néhány gondolatot, a gyűjtőmunka során követendő elvet.

Borsányi az antropológiát más, kultúrát és társadalmat tanulmányozó tudományoktól a "Közvetlen megfigyelés" technikájának az érvényesítésével véli megkülönböztetni. A közvetlen megfigyelés feltétele a tanulmányozott közösséggel való huzamosabb együttélés, mely során a kutató "bensőséges részletekből, egyedi sorsokból, helyekből, tehát a legapróbb részletekből kiindulva jut el az egészhez". "Az emberekkel való együttélés olyan mély és sokrétű megismerésre ad lehetőséget, amelyet semmilyen más módszerrel nem lehet elérni" -írja.

"Az antropológiai kutatások eredményét - tudományos értékét, megbízhatóságát, mélységét - meghatározzák a kutatás (a terepmunka) folyamán alkalmazott eszközök és eljárások, de a kutató személyisége is. Ez utóbbi tényező már csak azért sem elhanyagolható, mert a terepen végzett munka elkerülhetetlenül hat a kutató jellemének alakulására." A kutatás során reciprocitás alakul ki a gyűjtő személyisége és a falu közt,

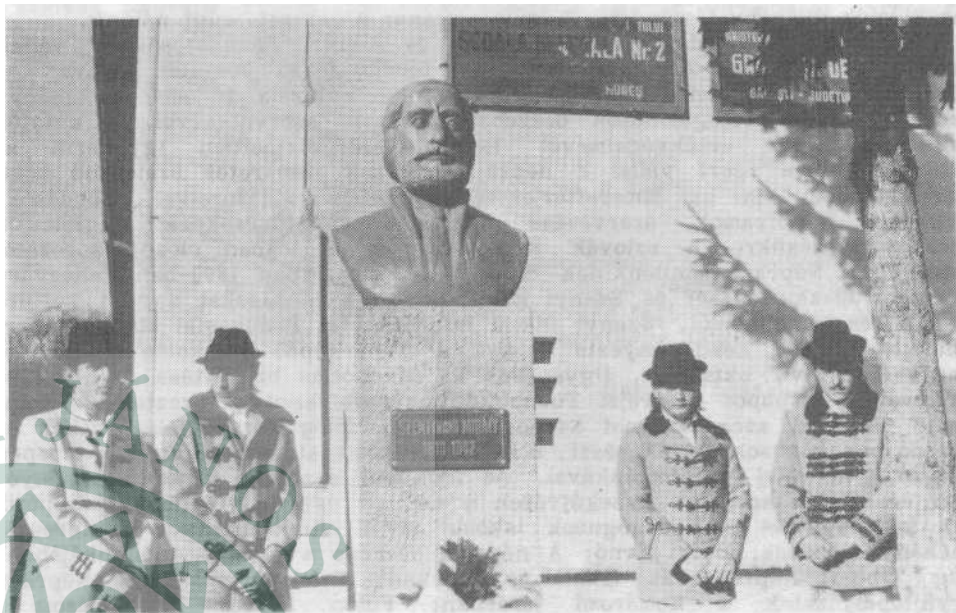
s ebben a reciprocitásban a kutatónak folyamatosan tudnia kell nemcsak a kutatása tárgyát, hanem saját egyéniségét is.<sup>3)</sup> Borsányi is erre figyelmeztet: "Bármilyen ellentmondásosnak hangzik is, meg kell tanulni kívülről - tehát minél objektívabban - szemlélni, hogy hogyan, miként veszünk részt belülről. Ha ezt sikerül megvalósítanunk, a legmegbízhatóbb és legközvetlenebb információkhoz jutunk úgy, hogy még kellő tárgyilagossággal tudjuk számbavenni őket, majd elemezni és kutatási céljainknak megfelelően szelektálni."

Megszívlelendő intés mindannyiunk számára, hogy a megfigyelési technikák alkalmazása során felgyűlt anyagok rögzítésekor valóban a megfigyeléseinket és ne a megfigyeléseinkből adódó következtetéseinket rögzítsük. Így a terepmunka eredményeiből összeálló kép tárgyilagos lehet. A tárgyilagos adatrögzítés pedig szintén alapkövetelménye gyűjtőmunkánknak, mert általa eredményeink további kutatások tárgyát (is) képezhetik.

### Jegyzetek

- 1) Mohay Tamás: önkéntes néprajzi gyűjtők és hivatásos kutatók (elhangzott Csíkszeredán, 1990. szept. 22-én a Kriza János Néprajzi Társaság vándorgyűlésén) valamint Kunt Ernő: Kultúra - társadalom - hagyomány (elhangzott Sárospatakon 1991. július 2-én a III. Néprajzi Szemináriumon) című előadásokra gondolok.
- 2) Borsányi László: A megfigyelési technikák az etnológiai terepmunkában in. Ethnographia 1988/1 53-82.
- 3) Kunt Ernő gondolata a jelzett előadásból.

Zakariás Erzsébet



Szentiványi Mihály szobrának avatása Nyáradgálfalván





## SZEMLE

### HÍRHARANG SZÓLÁSA

- A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságról -

A Hírharang a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság Tájékoztatója. Megjelenik Pozsonyban, évente négy alkalommal. Szerkeszti Liszka József, a társaság elnöke.

A magyarországi Néprajzi Hírekhez hasonlóan a Hírharang tehát testvérkiadványunk. Egy évvel idősebb testvérünknek is mondhatnák, mert első száma 1990 elején jelent meg. Úgy vélem, oda kell figyelniünk a Hírharang szavára, s vele együtt a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság munkájára, mert kisebbségi léthelyzetünkben, szándékainkban és lehetőségeinkben sok a hasonlóság.

Rendeltetése szerint az időszak kiadvány belső tájékoztató: A CSMNT híreit, az időszerű információkat és eseményeket harangozza, de ezen túlmenően a csehszlovákiai magyar néprajzi kutatások ösztönzője, hű és átfogó tükre kíván lenni. Eddigi számaiból kirajzolódik a CsMNT indulása és közel két esztendő tevékenysége.

A Néprajzi Társaság a csehszlovákiai kedvező politikai változások nyomán alakulhatott meg 1989 őszén. Kezdetől fogva felvállalta a szlovákiai magyar néprajzi kutatás ügyét. Alapítói akkor úgy vélték, hogy rövid időn belül létrehozható egy központi magyar múzeum illetve egy hungarológiai kutatóintézet és dokumentációs központ, hiszen - amint Liszka József írja a Társaságunk jövőjéről című Írásában (1990/2-3 szám); ..."ez a struktúra feltétlenül szükséges az igényes - nem csak néprajzi! - kutatómunka eredményes kibontakoztatásához". Azóta bebizonyosodott, hogy ezeknek az intézményeknek a megteremtése sokkal nehezebb, mint gondolták, s már-már az illúziók világába távolodott. Vagyis ugyanaz a helyzet, mint nálunk.

De önálló intézményi struktúra nélkül is sokrétű "feladatcsokort" vállalt magára a Néprajzi Társaság, amely - újból Liszka Józsefet idézve - a Csehszlovákia területén élő magyarok népi kultúrája tudományos igényű kutatásával, a vizsgálatok összehangolásával, szervezésével, a kutatók bizonyos fokú értékvédelmével foglalkozik. Biztosítani igyekszik az utánpótlást és részt vállal a néprajzi értékek, ismeretek szélesebb körű terjesztésében is az ismeretterjesztés különféle módszereivel (előadások, cikkek, tanfolyamok szervezése stb.) E célkitűzéseknek megfelelően kezdeményezésükre a szlovák Rádió Magyar Adásában előadás-sorozatot indítottak Néprajz mindenkinek címmel. A sorozatban 1990-ben Fehérváry Magda, Liszka József és Szanyi Mária tartottak előadásokat a népi kultúra változatos területeiről. Szanyi Mária irányításával Pedagógiai Munkacsoport alakult, amely kezdeményezte a nyitrai Tanárképző Főiskolán a néprajz magyar nyelvű oktatását. Ugyancsak az utánpótlás biztosítása végett 1990 júliusában tíznapos Néprajzi Továbbképző Tanfolyamot szerveztek Domicán, majd néprajzi szemináriumot Szencen. Ezeken főleg középiskolás diákok és kezdő pedagógusok vettek részt, s az ismeretszerzést összekötötték a terepen végzett néprajzi gyűjtőmunkával. Az idén, az esztendő elején tudományos konferenciát szerveztek Érsekújváron a néprajz és a helytörténet szerepéről az iskolában és a pedagógusok iskolán kívüli munkájában. A konferencia néhány előadása; Barsi Ernő: A néprajz szerepe a pedagógus munkájában; Ág Tibor: Népzene az iskolai oktatásban; Fehérváry Magda: Néprajzi gyűjtőpályázatok a Komáromi járásban; Fülöp Laura: Találkozásom a néprajzzal - a boldogfai példa - már olvasható a Hírharang 1991/2-3 összevont számában. Októberben Komáromban tartanak nemzetközi tudományos tanácskozást a Kárpát-medence északi részének etnokulturális, interetnikus kapcsolatairól. Az idei továbbképző tanfolyam színhelye Szepsi, tárgyköre a néprajzi muzeológia, gyakorlati foglalkozásként pedig a Bódva völgyében végeznek kutatásokat. Folyamatban van az Ipoly-mente monografikus igényű

néprajzi feltárása. A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság Könyvtárat és Adattárat hozott létre illetve létrehozásuk állandó törődést igénylő munkájáról is tudósít a Hírharang. Évkönyvet jelentetnek meg Néprajzi Közlések címen, kisebb adatközlő dolgozatok a Tájékoztatóban kapnak helyet.

A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságnak ezidő szerint 115 tagja van. A foglalkozást jelölő rovatban csak néhány név mellett olvasható, hogy néprajzkutató, néprajzos, etnográfus, muzeológus. Inkább azt, hogy pedagógus, diák, nyugdíjas, villamosmérnök, könyvelő stb. A tagság tehát náluk is jórészt önkéntes néprajzi gyűjtőkből, a magyar népi kultúrát szerető, iránta felelősséget érző, tennivágyó emberekből áll. A kezdeti lelkesedés után a lemorzsolódás elkerülhetetlen, de az erők és a feladatok reális felmérése is. Ez az idei II. Közgyűlésen került napirendre. Az eredmény: ha kevesebben is, de igen sokat tudnak tenni vállalt feladataik megvalósításában, s ez mindenféle gazdasági és egyéb nehézségek ellenére - derűlátásra ösztönzi Liszka Józsefet (Lásd Szabad-e derűlátónak lenni? című írását a Hírharang 1991/1-2 számában), a Néprajzi Társaság elnökét. A közgyűlésen élénk vita bontakozott ki arról is, hogy vajon a CsMNT-nek milyen mértékben feladata a folklorizmus, a neofolklorizmus körébe tartozó jelenségek (elsősorban az ún. "színpadi folklór") felkarolása, szakmai-módszertani támogatása, irányítása, felügyelete. A kérdéskör sokakat foglalkoztat; felvetődött a Kriza János Néprajzi Társaság tavaly Csíkszeredái vándorülésén és a sárospataki III. Néprajzi Szemináriumon is. Olyan ágas-bogas kérdés ez, amelyről érdemes lenne közös megbeszélést tartani. Végző konklúzióként a CsMNT azt vonta le, hogy nem feladata a színpadi folklór kategóriájába tartozó jelenségekkel foglalkozni. Ezekkel nálunk a közelmúltban megalakult Szlovákiai Magyar Folklórszövetség foglalkozik.

S végül még egy, bennünket is közelebről érintő Hírharangbeli témáról. Példamutató a CsMNT törekvése, hogy kapcsolatot létesítsen más hasonló jellegű tudományos társaságokkal, intézményekkel. Felvette a kapcsolatot a szlovák Néprajzi Társasággal, a jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság Etnográfiai és Folklorisztikai Szakosztályával, a Német Néprajzi Társasággal, a Magyar Néprajzi Társasággal. Legelsőnek éppen a Kriza János Néprajzi Társaság alakított ki szerződésbe foglalt együttműködést. Mivel ezt a szerződést tagságunk, a hazai olvasók nem ismerik (a Hírharangban viszont olvasható) itt utalunk a legfontosabb pontjaira:

1. A választmányok által tartott kapcsolat révén egymás kölcsönös, a kiadványokban is visszatükröződő tájékoztatása a szervezeti életről, tudományos tevékenységről stb.
2. Állandó és rendszeres kiadványcsere.
3. Kölcsönös meghívások tudományos tanácskozásokra, felolvasó ülésekre és hasonlókra (pl. továbbképző tanfolyamokra, népművészeti táborokba stb.)
4. Kölcsönösen lehetővé teszik a másik társaság tagjainak a társaságaikban való tagságot a tagsági díj befizetésének kötelezettsége nélkül.

Barabás László



## AZ ÚJ SZÉKELYSÉG

Amikor 60 esztendővel korábban Bányai János, a Székelyföld jeles természettudósa elhatározta egy, az egész Székelyföld művelődési- és közéletét áttekintő lap létrehozását, a politikában a mostaniakhoz igen hasonló szelek fújtak. A székely-magyarok a román államban kisebbségi sorban, a Székelyföldön viszont többségben éltek. A jobboldali román politikai erők pedig, nem tudván elviselni az "egységes és oszthatatlan nemzeti állam" (Románia 1923-as alkotmánya) keretén belül egy kompakt kisebbségi tömb létét, többsíkon aktivizálódtak ennek felszámolására. Manapság gyakran újra halljuk, olvassuk az akkori jelszavakat.

Bányai a fennebb vázolt kurzussal szemben nem egy zászlólengető, vitézkötéstől ékes székelykedést állított. Ő minden provokációra higgadtan reagálva hitt abban, hogy a tudományos igazság kimondása, bizonyítása, a napi gondok őszinte, pátosztól mentes feltárása gyógyírként hat a politikai küzdőtereken elszenvedett sebekre és a társadalmi bajokra. "Ezt a helyet - olvashatjuk az első szám beköszöntő soraiban -, politikamentes munkaterületnek tekintjük, amelyhez kérjük minden székely testvérünk és a velük együtt érző jóakaróink támogatását. Mindenki segíthet! S ha a dolgozni akarás gondolatában egymásra találunk, lehetetlen, hogy a becsületes munkának meg ne legyen az eredménye."

A Székelység 14 évfolyamot ért meg (hogy mily nehézségek közepette, arról Bányai és az őt támogatók sokat tudnának mesélni), és csupán az 1944-es évvel járó megrázkódtatások vetettek véget sorozatának.

Amikor 1990 tavaszán a székelyudvarhelyi Háaz Rezső Múzeum köré, mintegy baráti körben tömörülő néhány helytörténész és a székely néprajz iránt érdeklődő egyén elhatározta, hogy újraindítja Bányai Székelységét, azt is célul tűzte ki, hogy az ő nyomdokain halad. Az új helyzet viszont a puritán székely tudós elveinek rugalmas alkalmazására készítet: a nyomdai feltételek diktálta rendszertelen megjelenés meg a szűk keret miatt teljesen le kell mondanunk a közélet közvetlen lereagálásáról, kisebb teret szánhatunk a természettudományoknak, és a súlypont a diktatúra idején drasztikusan visszaszorított tágabb értelemben vett helytörténetre és néprajzra helyezzük.

E célnak megfelelően kerültek a tartalomjegyzékbe olyan írások mint A székely székek kialakulása (Pál Antal Sándor, 1990/1), A lustra (Demény Lajos, 1991/1), A székelyek és a várépítés (1990/1), Régi kézműves munkák az erődített templomokban (1991/1 - mindkettő Gyöngyössy János tollából), Az erdő a székelység életében (Kádár Zsombor, 1990/3), Aranyosszék betelepítéséhez (Török Albert, 1990/3), Székelyudvarhelyi céhpecsétek (Zepezaner Jenő, 1990/3), A lengyelfalvi Orbán család címere (Köpeczi Sebestyén József, 1990/2), Tűzfészek a falu közepén (Zsigmond József, 1990/4), A székelység néprajzáról (Háaz Rezső, 1990/1), Fedeles- vagy székelykapu faragása és állítása Mérafalvón (Veres Péter, 1990/2), valamint az "Utazzunk a régiakkal" sorozat.

Másfelől, óvakodva egy befeleforduló "székelykedéstől", melynek veszélyét a lap tematikája mindenképp magában hordozza, igyekeztünk odafigyelni mindenre, ami - ha első látásra nincs is feltétlenül kapcsolatban a székely múlttal - segít a székelység helyét, szerepét pontosabban körvonalazni a magyar történelmen belül. Ezért kerültek a lapba olyan anyagok, mint a Szabad hajdú közösségek Biharban (Hodgyai Mátyás, 1990/2), vagy A bukovinai székelyek (Deáky Zita, 1990/4). Szintén a tágabb kitekintést szolgálják az egyetemes - de néha a székelység történetével is összefüggő - történelmi kuriózumok mint A történelem rejtélye: a boszorkányüldözés (Albert Dávid, 1990/3), Helytörténet és világtörténet, avagy merre járt a svéd király (Hermann Gusztáv Mihály, 1990/3), A számszeríj (Gyöngyössy János, 1990/3).

Az 1991/1-es számmal beindult "Utolsó oldal" arra hivatott, hogy feloldja az olvasó hangulatát, anélkül hogy elfelejtené: történelmi- néprajzi súlypontú lapot tart kezében.



A lap fontosabb adatai:

Székelység. A Székelyföldet és népét ismertető folyóirat. Alapította Bányai János, 1931. Új folyam. Megjelenik az RMDSz Udvarhelyszéki szervezetének védnöksége alatt. Szerkesztőbizottság: Hermann Gusztáv Mihály, felelős szerkesztő, Gyöngyössy János, Veress Péter, Zepezcaner Jenő. Grafikai szerkesztő: Bíró Gábor. (Haáz Rezső Múzeum Székelyudvarhely, Kossuth u. 29. Tel. 13875.) A Haáz Rezső Kulturális Egyesület megbízatásából kiadja és terjeszti a PROSECOM Kft.

Hermann Gusztáv Mihály



Kriza János szobra szülőfalujában Nagyajtán



KESZEG VILMOS: A FOLKLÓR HATÁRÁN  
(Kriterion Könyvkiadó Bukarest 1991. 265.1.)

A Kriterion Könyvkiadó jóvoltából hosszas szünet után újra egy rendhagyó jellegű folklorisztikai művet olvashatunk.

Rendhagyónak tekinthetjük Keszeg Vilmos könyvének témáját, mely látszólag periférikus alkotásokkal és jelenségekkel (pl. vőfélyversekkel, emlékversekkel, feliratos falvédőkkel, verses levelekkel stb.) foglalkozik.

Az elemzett műfajokat határjelenségként is felfoghatjuk, hiszen a szóbeliség és az írásbeliség, a névtelenség és a tudatos alkotás, a kollektív és az individuális, valamint a folklorizmus és a folklorizáció, tehát az irodalom és a folklór pontosan körül nem határolható mezsgyéjén foglalnak helyet. Határhelyzetükből fakadóan a magyar folklorisztika is elhanyagolta e műfajok szakszerű elemzését, érdembeli tárgyalását és kutatását.

Rendhagyónak nevezhetjük e kiadványt másodsorban azért is, mert példamutató elméleti igény és igényesség jellemzi. Ez nem lepett meg minket, hiszen a szerző elmélyült filológiai alaposágára, szakirodalmi és elméleti tájékozottságára már a Seres András által összegyűjtött barcasági magyar népköltészeti és népszokásokat szövegtankönyv gondozása rendjén is felfigyelhettük. Ebben a könyvben nem hagyományos témát elemezve a legmodernebb kommunikációelméleti és szemiotikai megalapozottságú módszerekkel a modern nemzetközi folklorisztika szintjére emelkedik.

Könyvében Keszeg Vilmos nem "fosziliákat", nem megkövesült folklórértékeket elemez és értékeli, hanem sokszor a magyar folklórról és népi kultúráról általánosan elfogadott közvéleménnyel ellentétben a "periférikus", de széles körben elterjedt, élő és ható kulturális elemeket vizsgálja. A paraszti kultúra folyamatos és sokszor ugrásszerű változásával egyidőben, szinte a modern szemléletű magyar folklorisztikai kutatások megindulásával szinkronban, a kutatóknak rá kellett döbenniük arra is, hogy fel kell hagyni a múlt századi romantikus, csak esztétikai értékeket szem előtt tartó, válogató témaválasztásával. A paraszti kultúra nem csak az ünnepit, hanem a hétköznapit, nem csak a magas kultúra értékrendjében szépek és értékesnek tartott elemeket tartalmazza, hanem sokszor a giccs határát is érintő alkotásokat és szövegeket is.

Keszeg Vilmos hálátlan szerepre vállalkozott. Elsősorban azért, mert periférikus, határjelenségként számontartott kultúrelemeket vizsgál könyvében, s másodsorban azért mivel nem a megszokott történeti-összehasonlító módszerekkel közelíti meg kutatási tárgyát. Elemzéseiben hasznosítja a mai modern irodalom és nyelvtudomány legcélravezetőbb eredményeit. Vizsgálódásaiból kiszűrhető, hogy a kultúra kommunikációelméleti meghatározását vallja ő is a magáénak. Lotmannal együtt vallja, hogy a kultúra nem más mint a nem biológiai úton öröklődő információk rögzítése, tárolása és kommunikációja. Ennek alapján állapítja meg a szerző is, hogy a lakodalom költészetében a vőfélyverseket is a szertartás irányításának az igénye teremtette meg és hívta életre. Így ezek az alkotások előkészítik és megszervezik a lakodalom eseményeit, az egyéneket elrendezik szerepek szintjén, irányítják az eseményeket, módosítják az emberek közti viszonyokat, s ugyanakkor oktatnak és szórakoztatnak is.

A vőfélyversek tartalma, alárendelődve a kommunikációs folyamatnak, egyre kevésbé igényli a művészi kidolgozottságot. Előtérbe kerül a kommunikációs szándék, s a szövegek racionalizálódnak, csupán csak a tényközlésre szorítkoznak. Keszeg Vilmos finoman elemzi, hogy a vőfélyversekben megvalósul egyfajta "eszményállítás" és életmodell kivetítése. Kétségtelen, hogy ezek az alkotások egy individuális, kispolgári életmód eszményét villantják föl, melynek alappillérei az úgynevezett úri életmodell követése, a magas kultúra és a vallásos szemlélet. Strukturális szempontból ezek a szövegek klisékből épülnek föl, s kevés tér jut bennük a kreativitásnak.

Keszeg Vilmos kifejti, hogy az emlékversek szférája is nagyon autonóm, a paraszti és a városi kultúra között helyezkedik el. Az élet általánosabb problémáival foglalkoznak: pl. mi az élet értelme, mikor boldog az ember, mit jelent a szerelem vagy a barátság stb. Az emlékversek a szerző véleménye szerint az emberi élet illuzórikus képét nyújtják. Érdekes, hogy napjainkban ezt a csoportot is elérte a degradálódás és a bomlás. Az utóbbi évtizedekben keletkezett emlékversek tükrözik a felnövő nemzedékek nyelv iránti közömbösségét, kulturális, erkölcsi és etnikai érettségének alacsony szintjét. Lesújtó, de reális, józan és objektív a szerző következtetése.

Ugyanez a következtetése a feliratos falvédők vizsgálata nyomán is. Ezek egy sajátos rosszízű kispolgári életmodellt tükröznek. Egy jobb és bensőségesebb élet utáni igényt fogalmaznak meg olcsó formai kivitelezésben. Lezárnak egy évszázados folyamatot a fali textíliák történetében és a kézi textilművészet végét jelentik, elindítva az iparcikkek (perzsák, plüssök, bádóg és poszter falvédők) térhódítását. Felgyorsították azt a folyamatot, melynek hatására a falusi lakások tárgykörnyezetét is elárasztották a giccses, kiüresedett, elidegenedett, személyes és etnikai jegyek nélküli darabok - jelezve az identitás és a közösségtudat lazulását.

Miközben a paraszti folklórban a szájhagyományozódó elemek helyét átvették az írásos alkotások, ez a folyamat nem járt együtt új, reális értékek megteremtésével sem. "Mert ezek a műfajok tartalmukban a közhelyet, szerkezetükben a sablont, stílusukban legjobb esetben az utánzást valósították meg" - írja a szerző.

Sok illúzióval számol le a népi írásbeliségen alapuló kultúrréteggel kapcsolatos végkövetkeztetése is: "Olyan kultúra ez, amely nem, vagy nem helyesen aktivizálja egy közösség alkotói potenciálját, esztétikai, etikai, etnikai adottságait, örökségét. A társadalmi kommunikáció legelemibb igényeit elégíti ki, s ezt is erősen anakronisztikus formában."

Jól látja a szerző, hogy a népi írásbeliséggel, a népi giccsel való kategorikus szembe fordulás fölösleges, szélmalomharcnak bizonyult, de a kulturális intézményeink következetes munkával hozzájárulnak egy egészséges értékrendszer kialakításához. Keszeg Vilmos könyve éppen ezért a józan önismeretet szolgálja.

Pozsony Ferenc





## KIÁLLÍTÁSOK, RENDEZVÉNYEK

### A MAGYAR NÉP HAGYOMÁNYOS KULTÚRÁJA

Egymást követő társadalmi tektonikus mozgásoktól, egymás elleni acsarkodásoktól tarkított közép-kelet-európai világunkban lám az is megtörténhet, hogy egy nép sajátos kultúráját bemutató kiállításra egy egész félévszázadot kell várni! Mert mindig közbejön valami, mert mindig éppen kedvezőtlen politikai szelek fújnak. Ezért tarjuk olyan jelentősnek a budapesti Néprajzi Múzeumban a magyar népi kultúrát bemutató kiállítás megnyitását. Erről a kiállításról az elkövetkezőkben sokat fognak írni, egy dolog azonban már most leszögezhető: megpróbál átfogó képet nyújtani a magyar nyelvterület egészéről. Ez bizony nem kis dolog, hiszen hasonló próbálkozásokkal legfennebb csak az irodalom területén találkozunk.

Naponta többezren tekintik meg a kiállított tárgyakat - köztük nagyon sok a romániai, erdélyi ezért is tartjuk fontosnak, hogy a tárlatnézők minél alaposabb ismeretekkel vágjanak neki az izgalmas szellemi kalandnak, önmaguk megismerésének.

- Selmeczi Kovács Attila, főigazgatóhelyettes régi álma a most megnyílt kiállítás. A Múzeum munkaközössége évtizedek óta készül erre a nagy eseményre. Hogyan született a kiállítás ötlete?

- örülök, hogy eljutottunk idáig. Ezt a kiállítást évtizedek óta igényli a magyar és külföldi közönség. Annak, hogy csak most nyílhatott meg, számos oka van. Megelőzte a Múzeum nyolcvanas évek eleji költözésének elhúzódása. Sajnos, a politikai körülmények, az anyagi feltételek is csak mostanra, 1991-re váltak olyanokká, hogy a kiállítást megnyithattuk.

- Az ötven évvel ezelőtti, nagyjából hasonló indíttatású kiállításról maradtak fenn emlékek?

- Hihetetlenül szerencsés körülmények között megmaradt a teljes dokumentáció. Az akkori kiállítás - valamivel nagyobb területen - a Népliget melletti épületben volt, a nemzeti kultúra mellett ízelítőt adott az óceániai, ausztráliai, amerikai néphagyományokról is. Azt a kiállítást a magyar néprajz három óriása, Györffy István, Visky Károly és Bátky Zsigmond készítette.

- A mostani kiállítás olyan impozáns anyagot vonultatott fel, amelyhez hasonlóval ritkán találkozunk a látogató. Nagyon sok tárgy, eszköz, népviseleti darab származik Erdélyből. Közvetlenül a bejáratnál látható a torockói népviselet két, páratlanul szép darabja.

- A kiállítás az utóbbi másfél-két évszázad kultúráját mutatja be, a XVIII. század elejétől a trianoni békeszerződésig. Elképzeléseink között szerepel egy másik állandó kiállítás megszervezése, amely az 1920-tól napjainkig mutatná be a magyar nép hagyományos kultúráját. Mivel a Kárpát-medencében élő magyarság lényegében egységes kultúrát képvisel, fontosnak tartottuk, hogy a határokon túli magyar népi kultúrát is bemutassuk. Az első világháborút megelőző években hatalmas gyűjtőmunka folyt, ezeknek igen jelentős része - Xántusz János, Römer Flóris és Jankó János jóvoltából - Erdélyből származik. A kiállítás megtervezésekor úgy képzeltük el, hogy a látogató megismerkedhet azzal az etnikai összetétellel, annak legjellegzetesebb vonásaival, amelyek a magyar nyelvterület egészét jellemezték a múlt század végén, e század elején. A Felvidékről a szlovákok, Erdélyből a románok, szászok, svábok, Baranya, Bácska vidékéről pedig a szerbek, horvátok, sokácok viseletével, mindennapi eszközeivel ismerkedhet meg a látogató. A viseleti anyag jelentős része már szerepelt az 1896-os millenáris kiállításon. Jankó János neves néprajzkutató akkor 22 vármegyéből 22 jellegzetes házat építtetett fel, s ezeknek a házaknak a fele magyar, a másik fele nemzetiségi volt! A lakóházak korabeli berendezése mellett ott álltak a népviseletbe felöltöztetett bábuk is, mint az akkori kultúra tartozékai.

- Ez a páratlan értékű néprajzi anyag hogyan vészelte át az első és a második világháborút? Hogyan sikerült konzerválni, restaurálni az elkövetkező korok számára?

- Csodával határos módon megmenekült a két háború pusztításaitól a Múzeum immár 200 000 darabot számláló hatalmas gyűjteménye. Évek óta folyik a megmentésük, restaurálásuk. Nemcsak a népi textília megőrzése, hanem a szerszámok, tárgyak, lakberendezések restaurálása is sok-sok gondot, fejtörést okozott. A gondos igyekezet eredménye, hogy a mostani kiállításon egy európai jelentőségű tárgye gyűjteménnyel örvendeztetjük meg a szakembereket és a látogatókat. Egy rekonstruált kalotaszegi templom-belső mutatunk be, a magyarvalkói templomból láthatunk itt eredeti, tizennyolcadik századi elemeket, azonkívül Umling Lőrincz és Gyalui Asztalos János XVIII. századi kolozsvári festőasztalosok munkáinak rekonstrukcióját. Az eredeti mennyezetkaszettákat 1905-ben neves művészettörténészünk, Domanovszky György vásárolta és ajándékozta a Néprajzi Múzeum számára. Ezt az anyagot senki sem látta! öt évi gondos restaurálási munka révén végre a nagyközönség elé tárhatjuk ezt a rendkívüli értékes néprajzi anyagot, a festett kaszettákat, az eredeti szószéket, a karzatot - Umling Lőrincz mesterművei -, amelyek mind-mind a XVIII. század közepéről származnak. így ismerkedhetünk meg a maga pompájában a híres kalotaszegi, s ezen belül a kalotaszekirályi esküvővel.

- A kiállítás legnagyobb érdeme, hogy a néprajztudomány legmodernebb igényei szerint készült. A katalógus veretes szövege - Selmeczi Kovács Attila kisesszéje - mintaképe is lehetne, hogyan lehet és kell egy kiállítást megszervezni. A tárgyak, eszközök elhelyezése szervesen kapcsolódik a paraszti, emberi élet legfontosabb eseményeihez. Először hangsúlyozzák: azok a tárgyak, amelyeket ma a néprajzi relikviáknak tekintünk, sok esetben mezővárosi kézművesek, céhmesterek kezűességét dicsérik.

- Igyekeztünk átfogó képet nyújtani a hagyományos népi életről. 13 teremben, 1200 négyzetméteren azonban eleve nem léphettünk fel a teljesség igényével. Arra törekedtünk - ez teljesen új felfogás! -, hogy az életformát meghatározó, jellemző valamennyi tényezőt hangsúlyozottan kiemeljük. Bemutatjuk a várost, az uradalmat, a falut, a mezővárost, a tanyát, s ezek központjában az egyházat. Minden fontosabb egyház - katolikus, református, zsidó, görög, keleti, görög katolikus, evangélikus, unitárius emlékműve itt látható.

Innen lépünk tovább a paraszti, városi munka színterére. Olyan tárgyakat, szerszámokat állítottunk ki, hogy a látogató ott érzi az ember jelenlétét, a kapanyélen vagy az ekeszarván a kérge paraszti tenyér nyomát. Itt kapott helyet az élelmiszerfeldolgozás, tehát a táplálkozás tárgykultúrája is. Nagyon szép kézimalmokat, a húsfeldolgozás, kenyérsütés, a tejipar kezdeti szakaszának régen elfeledett eszközeit láthatjuk újra.

A következő termekben, tárlókban az iparos munka különböző szakaszait követhetjük nyomon, a háziipartól a magas színvonalú céhes iparig. A kovács, az asztalos, fazekas mesterség, a ruházati ipar központi helyet kapott, s ezen kívül bemutatjuk a kimondottan iparág, a cifraszürkészítés történetét is.

A falu és a város találkozását szimbolizálja a piac és a város sajátos életének bemutatása. A tárgyakat, a korabeli fényképeket úgy állítottuk ki, hogy a látogató valóban a vásár, a sokadalom forgatagában érezze magát. A kalapos kékfestő sátra pontosan olyan, mint a századforduló idején.

A hagyományos népi élet elengedhetetlen tartozéka a lakáskultúra. Két pólusát mutatjuk be ennek a kultúrának: egy XVIII. századi, füstös őrsegi házat, ahol szinte a középkor hangulatát idéző tárgyak között forgolódhat a látogató. Ennek "ellentéte" a XIX. század elejéről származó sárközi ház. A paraszti felhalmozásnak, jólétnek szemmel látható tárgyait, eszközeit akár a kezébe is veheti az érdeklődő. A tiszta szoba tele van szebbnél szebb ágyneművel, festett kerámiával.

- A kiállítás másik újszerűsége, hogy az emberi élet fordulóit - a születéstől a halálig - tárgyak, eszközök, dokumentumfotók egész sorával szemléltetik.

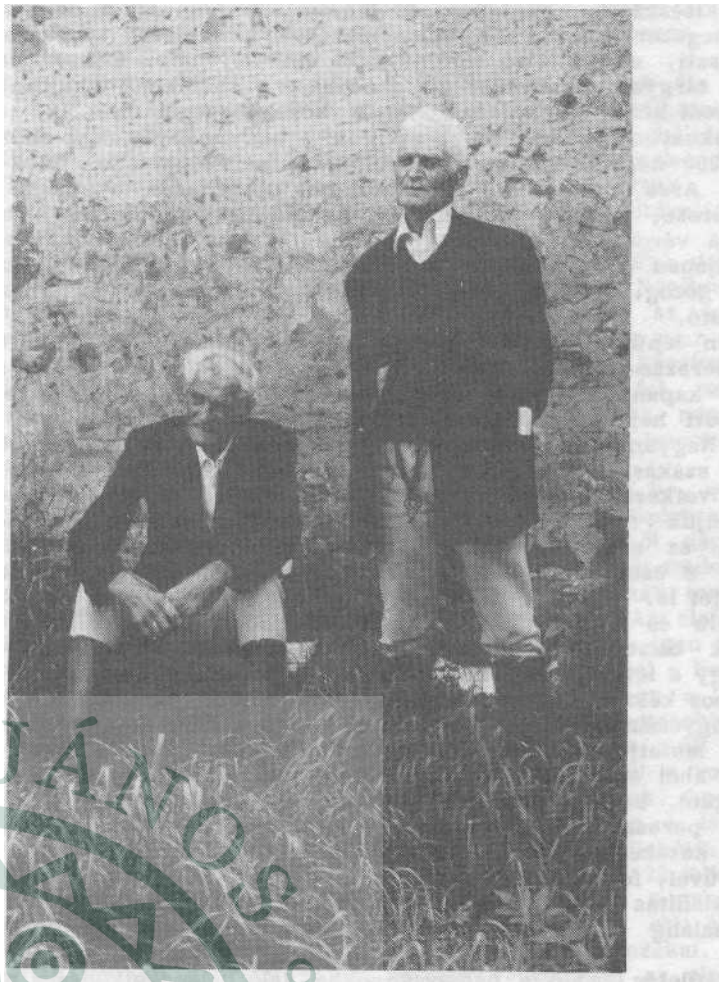
- A születés, majd a hagyományokba való belenevelkedés a népi élet egyik legfontosabb szakasza. Éppen ezért arra törekedtünk, hogy minél

részletesebben bemutassuk ennek fontosabb megállóit. A gyerekek által készített játékok mellett az iskola legfontosabb kellékeit - palatáblát, egyszerű számológépet is kiállítottunk. A kalotaszegi esküvőről már szoltunk. A halál és a temetés zárja az emberi életút utolsó szakaszát. A szociofotó igazi remekléseit először láthatjuk ilyen összefüggő rendszerben.

Végezetül következik a kalendáriumi ünnepek sora, amelyet a bukovinai Andrásfalva bethelhemes játéka zár le.

- Milyen napokon látható a kiállítás?
- Hétfő kivételével minden nap, délelőtt tíz órától este hat óráig. Olyan állandó kiállításnak szántuk, amelyet legalább egy évtizedig megtekinthetnek a Budapestre látogatók. A világkiállítás idején is az egyik fontos látványosság színhelye lesz a Kossuth-tér 12 szám alatti kiállítás.
- Köszönöm a beszélgetést.

Tófalvi Zoltán



Nagyajta 1991. július 7. - Kriza János ünnepség résztvevői





AZ AMERIKAI-ROMÁN TUDOMÁNYOS  
ÉS MŰVÉSZETI AKADÉMIA XVI. KONGRESSZUSÁRA

Bukarestben került sor 1991. VI. 27.- VIII. 2 között. Első alkalommal, mivel az előző hatalom szemében a román tudományos emigráció sem részesült külön bánásmódban, mint a többi jelenség, és ennek hatása talán még most is érződött, amit elsősorban a számbeli jelenlétén mérhetünk le. Csupán 60-an jöttek el a szülőháza fővárosába részt venni aktív vagy passzív módon a "Román hagyományok és a XX. század utolsó évtizedeinek nyugati modelljei" gyűjtőcímmel rendezett kongresszuson.

A reprezentatív tudományágak közül csak az antropológia-etnográfia szekció rendezvényei, előadásai közül említünk néhányat.

Az "identitás formái és megnyilvánulásai idegen környezetben" - kerékasztal, melyet dr. doc. Mihai Pop professzor vezetett. Felfigyeltem arra, hogy majd minden hozzászóló kiemelte a szóbeli történelem szerepét ennek az érzelmi és kulturális komplexumnak a meghatározásában, megvilágításában. Emlékezetesek maradtak számomra azok a történetek, amelyek a dániai valachok (vlahii) és a Baraganba deportált szászok-németek identitástudata megőrzéséről szóltak: hagyományos közösségi életük, saját kultúrájuk, életvitelük, már-már lehetetlennek tűnő környezetben való újratermelésének mítoszai.

Az előadások közül néhány, cím szerint is, mindannyiunk számára érdekes lehet. Tiberiu Mihail - Roxana Mihail: A hagyomány modellje a modell hagyománya, avagy a neoilluminizmus abszolút szükségessége a közeljövő román társadalmában; Eleonóra Luca: A román lakosság antropometrikai rétegződése; Alina Ioana Serban: Néhány társadalmi-történelmi vonatkozású következtetés a giccs megjelenésére a mai Romániában; Maria Marin: A gazdasági szolgátság folklórja. Bevezetés a koldulás szociálkulturologiájába; Constantin Eretescu: Hallottad hogy...? A pletyka mint folklórműfaj; Virgiliu.

S. Draganesti: X. századi román-magyar nyelvi kapcsolatok; Balázs Lajos: A Miorita magyar változatai stb.

Dr. Balázs Lajos



## EMLÉKEZZÜNK

### FELAVATTÁK KRIZA JÁNOS SZOBRÁT NAGYAJTÁN

Száznyolcvan évvel születése után újból hazatért Nagyajtára Kriza János, a XIX. század nagy hatású népköltészeti gyűjtője, népies költője, áldott emlékű unitárius püspöke. 1991. július 7-én bensőséges ünnepség keretében leleplezték Jecza Péter Temesváron élő szobrászművész által készített mellszobrát.

Ott áll Nagyajta központjában Kriza János szobra, vigyázva tekint a falu mai lakóira, akik jelképesnek tartják az emlékművét, mely nem csak Kriza személyiségének jelentőségét sugallja, hanem a mai faluközösséget is minősíti szimbólumválasztásával.

Az avatás reggelén a falu határában lovas bandérium fogadta Dr. Kovács Lajost, Erdély unitárius püspökét, aki a délelőtti órákban leleplezte Kriza mellszobrát. Az avató ünnepségen beszédet mondott Dr. Kovács Lajos püspök úr után Horváth Andor, a művelődésügyi minisztérium részéről, verset mondott Magyar Lajos költő. A tudós, költő és püspök életművének jelentőségét méltatta Dávid Gyula, az EMKE elnöke, majd Nagyajta testvérfalujának, Alsónémedinek polgármestere pedig az összmagyar kultúra szempontjából elemezte Kriza János szerepét. A hazai néprajzkutatók nevében Pozsony Ferenc, a Kriza János Néprajzi Társaság elnöke köszöntötte az ünneplő közösséget.

A szoboravatást ökuménikus istentisztelet követte a nagyajtai vártemplomban. Az ünnepi gyülekezet előtt ígét hirdetett dr. Szabó Árpád, a kolozsvári protestáns teológiai intézet rektora. Őt követte a helybeli református és ortodox, majd az alsónémedi református gyülekezet lelkipásztora. Az ünnepség fényét a helybeli fiatalok szavalatai és a baróti reformátusok kórusának énekei emelték.

Szintén a vártemplomban került sor egy rövid tudományos ülésszakra, melynek keretében Faragó József Kriza János folklorisztikai és a Vadrózsák tudományos és művelődéstörténeti jelentőségét méltatta. Pozsony Ferenc Kriza János kortársi eszmeáramlatait elemezte, s annak összefüggései között értékelte a tudós-püspök szerepét a magyar folklórtudomány fejlődésében. Kisgyörgy Zoltán pedig a legújabb családtörténeti kutatásait ismertette és kiigazította elődeinek néhány tévedését. Alsónémedi könyvtárosnője a Kriza szakirodalom és kiadványok legújabb tételeit ismertette. Végül a székelykeresztúri gimnázium küldötte meleg hangú beszédében elemezte Kriza János kapcsolatát Székelykeresztúrral, s a gimnázium szerepét méltatta a székelység művelődéstörténetében.

Az ünnepség Erdővidékről, Háromszékről és a szomszédos Barcaságból összegyűltek megtekintették a helybeli iskola termeiben berendezett Kriza emlékkiállítást. Majd az esti órákban a helybeli művelődési ház színpadán a falu és a vidék amatőr csoportjai léptek fel.

A Kriza János szobor megalkotásáért és az ünnepség megszervezéséért illesse köszönet Gál Ernőt, a helybeli unitárius esperes-lelkészt és Barabás Mihályt, magyar szakos tanárt.

Pozsony Ferenc



## HAGYOMÁNYOK ÁPOLÁSA NYÁRÁDGÁLFALVÁN

1990. november 24-én Nyárádgálfalván Dr. Kovács Lajos Erdély unitárius püspöke leleplezte Szentiváni Mihály mellszobrát. Az emlékmű a helység iskolája előtt áll és Gyarmathy János és Kiss Levente, Marosvásárhelyen élő szobrászok alkotása.

A szoboravatáson a helybéliek mellett részt vettek a szomszédos falvak lakosai is. Az ünnepség, úgy érezzük, hozzájárult saját kultúránk folyamatosságának jelzéséhez, egy elfeledett részének felelevenítéséhez.

Szintén a közösségtudat erősödését jelzi az a tény, hogy több évtizedes kimaradás után sikerült 1991-ben felújítani a hajdani határkerülés néhány elemét.

Sebe Ákos



Kriza János szoboravató ünnepségén Dr. Kovács Lajos, Erdély unitárius püspöke beszél





Id. DUKA JÁNOS  
(1907-1990)

1990. december 2-án lezárult egy szüntelen ambíció fütötte tanítói, népnevelői, folklór gyűjtői pálya.

Id. Duka János Margittán (Bihar m.) született, a tanítóképzőt Nagyváradon kezdte és 1925-ben fejezte be Csíkszeredában. Előbb falusi tanító, később Csíkszeredában körzeti iskolafelügyelő, majd 1945 után tanfelügyelő. Kántor, zenét tanít, kórust vezet, így a mai Márton Áron gimnáziumban is.

Előbb ifjúsági íróként jelentkezett 1936-tól a Vasárnapi Harangszóban, a Csíki Népújság-ban. Maradandó életművet viszont folklórgyűjtőként hagyott hátra. A gyermek- és szokásfolklór, a népi anekdotakincs, a falucsúfolók vonzották leginkább. 1961-ben a magyarországi X. Néprajzi Gyűjtőpályázaton II. díjat nyert, melyből Kovács Ágnes és Maróti Lajosné közölt részleteket A rátótiádák típusmutatója cím alatt A magyar falucsúfoló típusai c. kiadványban (Bp. 1966).

önálló kötetei közül ismertebbek: Gyermekszínarabok (Csíkszereda 1946); Székely lakodalom és székely fonó (Csíksz. 1947); Kilenc kéve hány kalangya? anekdoták a székelyekről (Kriterion, Bük. 1982).

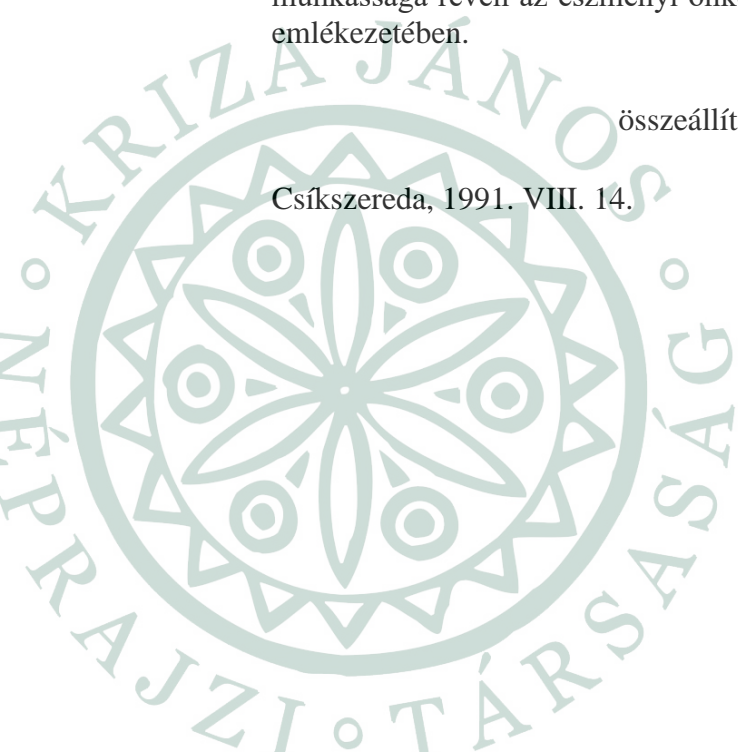
Szakkikvei a Csíki és Gyergyói Múzeum Közleményei-ben (pl. 1957-58-ban) a Népismereti Dolgozatok-ban (1976, 1978) jelentek meg, népköltészeti és népművészeti gyűjtéseiből pedig a Hargita napilapban és a Napsugár gyermeklapban közölt rendszeresen. Több kézírata - fia, ifjú Duka János vallomása szerint -, kiadás céljából, magyarországi szerkesztőknél, szakembereknél található. Egyrészt a család más természetű érdeklődési köre, másrészt idős Duka János viszonylagos zárkózottsága miatt ezek kiléte rejtély; Jelentős mennyiségű kézirat-anyag maradt hátra lakásán is, melynek átvizsgálása, rendszerezése immár vállalkozó szakemberre hárulhat csupán, amivel a család készséggel egyet is értene.

Munkásságát, életművét, szakmai sikereit egybe vetve úgy tűnik, folklórgyűjtői tevékenységéből több kellemetlensége származott, mint elégtétele. Magyarországi díjazásáért, vallásos ünnepi szokások itthoni közlési szándékáért előbb távoli falvakba kényszerítik tanítani. Az 50-es évek végén a rendszer elleni izgatás hamis vádjával végképp eltávolítják a tanügyből, félévig fizetést sem kap (5 gyermek apja). Elbocsátási végzésében ez áll: "Inapt pentru munca intelectuala, apt pentru munca fizica" (Szellemi munkára alkalmatlan, fizikai munkára alkalmas).

Diákkorában elkezdett, majd tanító és tanfelügyelőként folytatott folklórgyűjtő munkássága révén az eszményi önkéntes folklórgyűjtő példaképeként marad az utókor emlékezetében.

összeállította: Dr. Balázs Lajos

Csíkszereda, 1991. VIII. 14.



## NÉPRAJZI HÍREK

AZ EMKE 1991. április 20-án Brassóban tartotta alakuló ülését, melyre Társaságunk elnökét és titkárát hívták meg. A Kriza János Néprajzi Társaságot ezen a rendezvényen Szabó Zsolt képviselte.

Meghívót kaptunk a KMDSZ I. születésnapjára, melyet 1991. március 23-án Kolozsváron szerveztek. Társaságunkat Pozsony Ferenc képviselte és hosszú-hosszú életet kívánt a diákszervezetnek.

A Magyar Néprajzi Társaság 1991. március 20-án ünnepi ülésen köszöntötte ERDÉLYI ZSUZSANNÁT születésnapja alkalmából. Társaságunk nevében Tánczos Vilmos kívánt jó egészséget, hosszú munkás életet az ünnepeltnek.

A Magyar Néprajzi Társaság Budapesten 1991. május 18-19-én megbeszélést tartott és ezen ismertette a magyar néprajztudomány előtt álló feladatokat. Ezen a rendezvényen társaságunkat prof. dr. Péntek János, dr. Almási István és Zakariás Erzsébet képviselte.

A Magyar Néprajzi Társaság 1991. július 1-8. között Sárospatakon szervezte meg a III. Magyar Néprajzi Szemináriumot. A rendezvénynek két fő témája volt: 1. Népművészet, 2. A hagyományos életmód, tevékenységek változása és annak hatása a népi társadalom alakulására. Előadásokat tartott: Andrásfalvy Bertalan, Balassa Iván, Halász Péter, Ujváry Zoltán, Szabó László, Kunt Ernő, Benda Kálmán, Révész László, Csilléry Klára stb. A Kriza János Néprajzi Társaság tagjai közül 25-en kaptak névre szóló meghívót, akik közül 15-en vettek részt a Szemináriumon.

1991. május 10-én a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban megnyitották az ADVENTTŐL ADVENTIG az egyházi esztendő jeles napjai és szokásai Veszprém megyében című, Laczkovits Emőke által rendezett kiállítást, mely

1992. április 1-ig tekinthető meg. A múzeum igazgatósága és a kiállítás rendezője szeretettel várja társaságunk minden tagját.

Június 16 és 22. között SZÉKEN népi táncműhelyt szervezett a Folkimpex cég. A tábor idején előadást tartott Kallós Zoltán, Keszeg Vilmos és Pozsony Ferenc.

Augusztus 10-18. között KALOTASZENTKIRÁLYON táncműhelyt szervezett a kolozsvári MADISZ. Táncot tanított Tótszegi András, Kelemen Tekla, Németh Ildikó és Németh Attila.

Július 28-án BÁLVÁNYOSFÜRDŐN ebben az évben is megszervezték a Szivárvány elnevezésű folklórfesztivált. Résztvettek hazai, magyarországi és jugoszláviai nemzetiségi csoportok.

A kolozsvári egyetem magyar néprajzos hallgatói május 26 és június 6. között Szabófalván, Kelgyesten, Lészpeden, Pusztinán, Lujzikalagorban és Bogdánfalván etnopszichológiai jelenkutatást végeztek, majd a csernátoni falumúzeumban folytatták gyakorlatukat.

A kolozsvári egyetem magyar néprajzi mellékszaka 1991 júliusában megszervezett versenyvizsga nyomán kilenc hallgató jutott be.

Ez év tavaszán Budapesten társaságunk tagját, Zakariás Attilát és munkacsoportját Kós Károly-díjjal tüntették ki a népi építészet gyűjtése terén elért eredményeik értékeléseképpen.

A Kriza János Néprajzi Társaság értesítőjének 1991/1. számában megjelent rajzokat Zakariás Attila rajzolta. Mulasztásunkért ezúton kérjük szíves elnézését.

## DIÁKTÁBOR ETÉDEN

1991 júliusában önismereti, magyarnyelvi és néprajzi tábor működött a Székely keresztúr melletti Etéden. A tábort a megyei tanfelügyelőség szervezte a Mikes Kelemen Tantárgyverseny díjazottjai, valamint magyarországi, kárpátaljai és helybeli tanulók számára. A székely népi életforma sajátosságainak bemutatása és feltárása volt a cél. Megvalósításában segített a budapesti Közoktatási Intézet tóborszakértője, Deme Tamás, valamint Magyar Istvánná szegedi könyvtáros, olvasótáboros szakember. A tábori élet kiscsoportos szervezési keretben zajlott. A népi életformát falulátogatás, kirándulás során ismerhették meg a résztvevők, Sóvidéken, Énlakán és Körispatakon. Egy teljes napot a helybeli családoknál töltöttek, így kerülve közvetlen kapcsolatba a falusi ember mindennapjával, környezetével. Előre megadott szempontok alapján figyelték meg a falusi építkezés, lakáskultúra, gazdálkodás érdekességeit. A falunapot Gagyi László nyugdíjas tanító tárgyakban gazdag falumúzeumának megtekintése készítette elő. A táborozás külön érdekessége volt az etédi gyerekekkel közösen tartott lakodalmas.

(Csomortáni Magdolna)

Augusztus elején a Kakas Zoltán vezette BAO-BAO sepsiszentgyörgyi néprajzi gyűjtő-csapat az idén is egy 12 napos gyűjtőúton vett részt. A gyimesi csángók kirajzását követve a Lassú-ág mentén haladva, Egerszéket, Csügest, Csinódot végigjárva etnobotanikai gyűjtéseket végeztek. A herbáriumi példányok gyűjtésével párhuzamosan a néphitet is kutatták. Munkájukhoz további sikereket kívánunk!

KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG  
3400 Cluj  
str. Al. Vlahuta nr.7., ap.6. Tel.: 95/181965

Szerkesztette:  
BARABÁS LÁSZLÓ  
KESZEG VILMOS  
POZSONY FERENC  
ZAKARIÁS ERZSÉBET

A fényképeket Bálint Zsigmond és  
Albert Levente készítette



Készült a Református Egyház Misztótfalusi  
Sajtóközpontjának nyomdájában

